

РЕЦЕНЗІЯ

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія Легези Олександри Сергіївни «Трансформація поняття «міф» у другій половині XX ст.: історико-філософський аспект» рецензента кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Данканіча Артема Сергійовича

Інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктами 14, 15, 16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44»

Дисертація Легези Олександри Сергіївни на тему «Трансформація поняття «міф» у другій половині XX ст.: історико-філософський аспект» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертація виконана здобувачем особисто.

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження визначається тим, що, з одного боку, міфологічний дискурс є однією із важливих складових філософського вчення, а з іншого, – тими трансформаціями, які термін «міф» переживає у другій половині XX ст. Вони, вважає Легеза Олександра Сергіївна, символізують значні зміни в філософській думці, адже, спостерігаючи за трансформаційними процесами в царині міфологічного дискурсу, можна відстежити динаміку розвитку основних тенденцій філософського знання. У зв'язку з цим, звернення дисертантки до аналізу трансформації поняття міфу у роботах мислителів другої половини XX ст. є актуальним і обґрунтованим. Легеза Олександра Сергіївна справедливо зазначає, що сучасні філософські підходи до міфу вимагають врахування його глибинних соціокультурні контекстів, а також тих теоретичних передумови, що лежали в основі його філософського аналізу мислителями другої половини XX століття.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Представлені наукові положення та науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачкою досліджень, що мають важливе значення для історико-філософської науки полягають у тому, що О.Легезою вперше визначено інваріантну та новітні складові поняття «міф» в контексті робіт представників міфологічного дискурсу. В якості інваріантної складової поняття «міф» дисертантка виокремлює його аксіологічний аспект (нерозривний зв'язок між міфом та культурою) та його вплив на формування ментальності. До новітніх складових інтерпретації поняття «міф» дисертантка зараховує поняття «міф як анти-істина» і «міф, як спосіб мислення». О. Легезою запропоновано розглядати поняття «міф» не лише в

науковому контексті, але й в культурному. Також дисертантка звертає увагу, що, не дивлячись на те, що у філософському дискурсі ще проходить процес «деміфологізації», в сфері культури суспільство демонструє запит на реінтерпретацію міфологічних сюжетів задля висвітлення актуальних його проблем. Водночас обидві сфери демонструють запит на використання концепту «міфу», що визначає його значущість у якості провідного екзистенційного елементу.

В дисертаційній роботі набули уточнення ідеї, що стосуються впливу пост-воєнної соціокультурної ситуації на розвиток міфологічних концепцій другої половини ХХ ст.. Також було розглянуто соціально-екзистенційні чинники, що стимулювали появу нових міфологічних концепцій, а саме: 1. пост-воєнний шок, що одним із своїх наслідків мав відмову від індивідуалізму; 2. розвиток масової культури та суспільства споживання, та появу таких феноменів, як пастіш та симуляція. Такі зміни, зауважує О.Легеза, мали вплив на створення нових міфологічних концепцій у яких сам термін «міф» набув широкого використання у значенні явища, що було породжене культурою і характеризується маніпулятивністю та здатністю викривляти реальну картину світу. Також дисертантка звертає увагу на трансформаційний процес змісту поняття «міф» в історії філософсько-міфологічного дискурсу, де воно пройшло наступні стадії: 1. класичну філософську традицію (оригінальне значення, тобто як оповідання про богів та героїв); 2. новоевропейську традицію, яка, з одного боку, визначала міф як породження міфологічної свідомості, а з іншого, залежала від ідеологічної приналежності автора до певної філософської течії чи напрямку. Саме в цей період міф тлумачився як спосіб описання дійсності та світоглядний елемент. У другій половині ХХ ст. зміст даного терміну зазнає процесів деміфологізації і відтворює, здебільшого, певні конотації (як, наприклад, щось неправдиве, ілюзорне, оманливе, тобто анти-істина), а до першопочаткового значення звертаються лише мислителі, що репрезентують релігієзнавчі концепції (К. Керенї та М. Еліаде) та (частково) мислителі, які сприймають міф у якості епістемологічного знаряддя (П. Феєрабенд, К. Хюбнер).

У роботі О.Легези дістала подальшого розвитку систематизація значень поняття «міф». Авторка звертає увагу, що дане поняття було розглянуто у порівнянні з такими поняттями сучасної філософської думки, як: «симулякр», «пастіш», «нарація». Порівнюючи міф із симулякром, О.Легеза відзначає, що його спільні і відмінні риси залежать від того, симулякр якого порядку розглядається для порівняльного аналізу. «Пастіш» співставляється з поняттям «міф» у тому контексті у якому останній існує у площині культури (тобто коли він є переосмисленими класичними сюжетами). Їх відмінність полягає в тому, що перший є імітацією, а другий фундаментальним світоглядним елементом, що репрезентує реальність. Поняття «нарація» визначається дисертанткою «тотожним терміну «міф» у його класичному розумінні, оскільки кожен міф є, за своєю сутністю, нарацією, але при цьому поняття «нарації» ширше за поняття «міф».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

З метою обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантка користується широким колом наукових джерел зарубіжних авторів у галузях філософського, антропологічного і соціального знання, що формує теоретичну основу і інструментарій дослідження. Цей методологічний крок дисертаційної роботи, дозволяє Легезі Олександрі Сергіївні виділяти ті проблемні питання, що залишились без уваги і, таким чином, сформувати власну дослідницьку позицію у розв'язанні представленої роботи.

Поєднання герменевтичного, компаративного, дескриптивного методів з методами регресивного, декомпозиційного та історичного аналізу забезпечили вирішення основних завдань і досягнення мети дисертантки.

Структура, логіка дисертації, її об'єкт та предмет сфокусовані на комплексному дослідженні трансформації поняття «міф» у другій половині ХХ ст. в історико-філософському вимірі та проєктують як теоретичний, так і практичний аспекти проблематики, що свідчить про предметну спрямованість дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 033 «Філософія».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що його результати можуть бути використані у розробці курсів з історії філософії, соціальної філософії та філософії культури. Особливістю отриманих результатів є можливість їх імплементації у крос-культурні дослідження.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Головні положення і висновки дисертаційного дослідження подані у 5 наукових статтях, а саме: 4 – у наукових фахових виданнях України з філософських наук, 1 – в періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (Польща), 1 – у фаховому зарубіжному виданні, а також у 5 тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Легезою Олександрою Сергіївною дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості апробацій наукового дослідження, а також обсягу і змісту друкованих праць. Розгляд дисертаційної роботи та опублікованих статей Легези Олександри Сергіївни дає підстави визнавати ідентичність публікацій і основних положень дисертації, що обумовлює можливість публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. В структуру дисертаційного дослідження входять: анотації державною та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел. Повний обсяг рукопису дисертації становить 200 сторінок. Список використаних джерел налічує 232 позиції, 152 з яких є англомовними, 4 – німецькомовними, 1 джерело є італомовним. Дисертацію побудовано структурно та логічно, що дозволило розкрити обрану тему дослідження.

У першому розділі *«Огляд літератури та методологія»* дисертантка розглядає основний корпус першоджерел, критичної і коментаторської літератури, в яких розглядається поняття «міф». Особливу увагу дисертантка приділяє роботам авторів другої половини ХХ століття, серед яких виділяються – Р. Барт, М. Еліаде, К. Леві-Стросс, К. Кереньї, П. Феєрабенд, К. Хюбнер, М. Горкгаймер, Т. Адорно, Р. Бультман. Також дисертантка визначає основний методологічний корпус для вирішення поставлених завдань, вказуючи при цьому специфіку його використання в кожному розділі.

У другому розділі *«Передумови трансформації поняття «міф» у другій половині ХХ ст.: контексти мислення»* дисертантка проводить широкий огляд поняття «міф», починаючи від Античності і завершуючи другою половиною ХХ століття. Авторка проводить ретельний огляд еволюції поняття міфу. О. Лєгеца звертає увагу, що на початку свого існування «міф» означав слово, або ж оповістки про богів та героїв і був породженням міфологічної свідомості. З утвердженням християнства міф починає отримувати негативні конотації. В епоху модерну відбувається перегляд розуміння поняття міфу, що було пов'язано з дослідженнями Дж. Віко. Таким чином, звертає увагу О. Лєгеца, мислителі почали бачити у міфі дещо більше за прості фантазії первісних людей. Також дисертантка виділяє три основні категорії, у межах яких досліджувався міф. Перша, визначала його як спосіб опису дійсності. Друга, розглядала міф як інструмент; Третя, характеризувала міф як світоглядну конструкцію.

У третьому розділі *«Трансформація поняття «міф» у другій половині ХХ ст.: міф як анти-істина vs. міф як провідний елемент світопізнання»* досліджуються сім основних підходів до визначення сутності поняття «міф», які були сформовані у другій половині ХХ століття. До них О. Лєгеца зараховує онтоцентричний, антропоцентричний, лінгвоцентричний, семіоцентричний, епістемологічний, соціоцентричний та трансформаційний. Ці підходи представлені двома теоретичними напрямками: де перший зосереджується на підходах, центрованих на релігійно-наукових засадах, а другий походить від розширеної інтерпретації поняття «міф».

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Лєгеци Олександри Сергіївни оформлене у відповідності до вимог МОН України, встановлених для дисертаційних робіт ступеня доктора філософії.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування та беззаперечні здобутки Лєгеци Олександри Сергіївни у науковому і практичному значеннях, змістовність і логіку викладення матеріалів дослідження, важливо звернути увагу на окремі дискусійні положення. Вони обумовлюють визначення наступних зауважень і рекомендацій щодо дослідження проблематики трансформації міфу у другій половині ХХ століття.

По-перше, авторка в другому розділі дисертації, визначаючи передумови трансформації міфу в XX столітті, проводить їх широкий історичний огляд, починаючи з епохи Античності й завершуючи XX століттям. Така стратегія цілком обґрунтована, як методологічно так й концептуально. Водночас історичний огляд дисертантки, не зачепив дискурс «Entzauberung der Welt» (демістифікації світу) і особливо його релігійної (теологічної) складової. Тут можна згадати зародження і становлення біблійної критики як першої форми деміфологізації біблійного тексту. Іншою складовою дискурсу демістифікації є так званий «Пошук історичного Ісуса» (The Quest for the Historical Jesus), дослідницький проект, що існує вже понад три століття, в основі якого лежить прагнення реконструювати максимально достовірний образ Ісуса без міфологічних елементів. Не менш важливою складовою демістифікації є дискурс переосмислення історії релігії з опорою на історико-критичний метод. Зрозуміло, що в основі таких підходів лежали ідеї епохи Просвітництва, що кинули виклик попереднім епохам та їх Heilsgeschichte. Імпліцитно ця передумова переосмислення міфу в тексті дисертації міститься, але її концептуальне вираження і аналіз відсутнє. Якщо говорити про передумови трансформації міфу, то слід говорити про природничо-науковий напрям цього процесу та гуманітарний. Якщо перший був обумовлений відкриттями Г.Галілея та І.Ньютонa, то другим становленням вже згаданого вище історико-критичного методу, до якого прямо і опосередковано були належні Бенедикт Спіноза, Герман Реймарус, Готгольд Лессінг, Фрідріх Шляєрмахер, Альбрехт Річль, Мартін Келер, Юліус Велльгаузен, Альберт Швейцер, Адольф фон Гарнак та інші.

По-друге, дисертантка влучно визначає два процеси, які характеризують трансформацію міфу в другій половині XX століття, називаючи їх деміфологізацією та реміфологізацією відповідно. Водночас їх концептуальне розрізнення не є чітко окресленим. Дисертантка справедливо зазначає, що термін «деміфологізація» використовувався теологом Рудольфом Бультманом для позначення нового способу інтерпретації Нового Заповіту, коли чудесна подія видозмінюється на історичну, а також для критики католицької біблеїстики. Фактично це означає, що Бультман намагався перекласти теологію на мову антропології, в процесі чого відбувається відкидання супранатуралістичної термінології. Звісно, деміфологізація в цьому сенсі – це герменевтична операція, про що говорить дисертантка. Водночас залишається питання щодо сутності практики реміфологізації та її відмінності від деміфологізації.

По-третє, у роботі авторка обходить увагою концептуальні підходи до реміфологізації і деміфологізації, які належать американським вченим – Кевіну Ванхузеру (Kevin Vanhoozer) та Кліффорду Гірцу (Clifford Geertz). Зважаючи на авторитет в дослідницьких колах згаданих вище вчених, не зовсім зрозуміло, чому авторка дисертації не звернула на їх дослідження уваги.

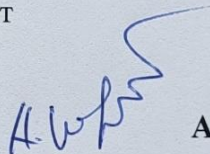
Водночас висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують високого теоретико-методологічного рівня представленої дисертаційної роботи Легези Олександри Сергіївни.

Висновок. Таким чином, аналіз тексту дисертації та наукових праць засвідчив актуальність та новизну роботи. Дисертаційна робота Легези Олександри Сергіївни «Трансформація поняття «міф» у другій половині ХХ ст.: історико-філософський аспект» є завершеною науковою працею, яка містить низку нових актуальних та достовірних результатів, що свідчать про її обґрунтованість і важливість для дискурсу історії філософії.

Вважаю, що дисертаційна робота Легези О.С. відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 №341), та Наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог оформлення дисертації», а її авторка – Легеза Олександра Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент:

Кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Артем ДАНКАНИЧ

Учений секретар Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент

Тетяна ХОДАНЕН